

Sammenligning av en draktlitografi etter Prahl, og ei sidtrøye fra øvre Numedal

Av Vibeke Hjørnevåg,
Todokk, Blingsmovegen, 3540 NESBYEN
vibekehj@online.no
<http://home.online.no/~vi-hjoen>

Mappeoppgave 1, "Kildedrøfting".
Kurset Drakt og samfunn, 2005/2006
Mars 2006

Oppgavetekst: *Kartlegg og presenter en gruppe kilder (minst to ulike kildetyper). Gi et kort sammendrag av hvilke informasjon du kan tilegne deg ut fra kilden. Vurder kildeverdien og bruksområdet for kilden.*

Innledning

Opplysningene om gamle draktplagg er ofte mangelfulle. Kanskje vet en området plagget kommer fra, mens opprinnelig eier, alder og bruksmåte er ukjent. For de eldste plaggene vet en ikke mer enn det en kan lese ut fra selve plagget. Bruksmåte og hvilke plagg som hører sammen forteller enkeltplagg lite om. Trykte kilder og nedtegninger kan være nyttige hjelpemidler, men det er bilder som her kan fortelle mest. Fra tida før ca. 1860-70 da fotografiet kom, finnes bilder tegnet eller malt av omreisende kunstnere. De mest kjente er J.F. Dreier, Johannes Flintoe, Joachim Frich og Adolph Tidemand (Lexow 1913, Noss 1970, 1973, 1981).

Fram til om lag 1850 var det sidtrøye som var det vanlige plagget for karer i Hallingdal (Flaten 1914: 203, Tønsberg 1852). Jeg er blitt spesielt interessert i dette plagget, og da særlig den mørke varianten. Disse plaggene faller sammen med empiremoten. Det høge livet gir trøyene et eget snitt. I ryggen er det tre store folder. Mellom foldene er på hver side et smalt krumt meieformet stykke slik som vist i figur 1. Alle de nesten 30 bevarte mørke sidtrøyene fra Hallingdal har en slik rygg. Det samme gjelder for de nesten 20 mørke sidtrøyene jeg har sett beskrevet fra Sigdal, Eggedal og Krødsherad. Jeg har prøvd å finne den eldste avbildningen av denne plaggtypen, foretatt en drøfting av hva bildet viser, og så sammenlignet med ei bevart mørk sidtrøye fra samme område. Vedlegg 1 viser kart med noen av stedsnavnene som brukes i oppgaven.

Figur 1. Den typiske ryggen på ei mørk sidtrøye. Vi ser de 3 store utstående kilene eller foldene. Mellom dem er det på hver side et meieformet eller 7-tallformet stykke.

Trøya er en kopi av trøya til Aslak Guttormsgård som omtales nedenfor.

Bildet

Ser en bort fra enkle framstillinger i folkekunsten, er det eldste bildet jeg har funnet av mørk sidtrøye, en litografi utgitt ved G.C.W. Prahls litografiske anstalt i Bergen. Bildet som jeg har satt inn på forsiden på oppgaven, har tittelen "Handelskarle fra Nummedal i en Strilestue". Det inngår i en serie kalt "Samling av Norges mest eiendommelige Bondedragter" som ble utgitt i årene 1827-30 (Lexow 1916). Bildet er signert J.C. som står for Jacob Calmeyer. Han levde 1802-83, begynte på tegneskole 1819 og Akademiet i København fra 1821 (Aschehoug 1969: sp.748). Vi kan gå ut fra at bildet skildrer draktskikk fra ca. 1825. Dette er antagelig et originalbilde og ikke et kunstnerlån som noen av de draktlitografiene som Prahls utgav i 1848.

Før jeg begynner drøftingen av bildet, vil jeg prøve å si noe om hvor i Numedal handelskarene kommer fra. Det er en vanlig oppfatning at det var særlig i de øvre bygdene av Numedal og Hallingdal at en fant de omflakkende handelskarene. Folketellingen fra 1865 bekrefter dette (Digitalarkivet). I hele Numedal er det da 56 omreisende handelskarer. Begynner en sørfra er det 2 i Flesberg, 1 i Rolloug (og han er født i Nore) og hele 53 i Nore. Av disse er 10 i Nore hovedsogn, mens hele 43 er i Opdahl sogn (dvs. Uvdal og nordover). Bare en er gift. De 42 andre utgjør 24% av alle ugifte karer mellom 17 og 65 år i sognet. Fordeler en på skoledistriktene i Opdahl er det 17 i den faste skole, 8 i mellomste og 17 i øvre distrikt. Tallene fra folketellingen i 1801 er ikke så detaljerte, men det er bare i Opdahl sogn det finnes "omløbende krømmere" og da 8 stykker. Ut fra disse tallene kan en konkludere med at "Handelskarlene" på litografien trolig er fra Opdahl sogn, og da gjerne fra de aller øverste bygdene.

På bildet er det 5 personer. Den unge gutten på kista og de to kvinnene, tilhører antagelig husets folk, og vil ikke bli drøftet her. På figur 2 er det et utsnitt med bare de to handelskarene. Begge har mørkbrune eller svarte sidtrøyer. Det ser ut til å være mørkere kantinger på slag og krage, trolig av fløyel. Vi ser ryggen til han som sitter. Trøya har rygg med 3 store folder og mellom dem er det 2 meieforma eller 7-tallsforma stykker. Kilene sitter høyt i ryggen slik at livet blir stutt. Trøya har en ganske lav ståkrage. På skulderene kan det være bryninger, men det er litt utydelig. Mannen som står ser vi forfra. Trøya hans virker noe sidere. Den er åpen framme med knapper på begge sider. Vi kan telle minst 8-9 knapper på hvert slag. Trøya henger litt bak på ryggen slik at vi ikke kan se hvor høy kragen er og om det er knapper like opp. Det kan se ut som om trøya er fora. Dette ville være uvanlig. I forbindelse med mappeoppgave 3 har jeg gått gjennom 29 mørke sidtrøyer fra Hallingdal. Ingen av de 11 stuttliva trøyene av den eldre typen har for. Bare hos de "yngre" med lavere livlinje finner en foring ned til livet. Kanskje det er en stor påsydd innerlomme vi ser på bildet? En handelskar kunne trenge det. Han har høg hatt med oppbretta sidebremmer. Begge karene har knebrok i samme farge som trøyene. På han som står ser vi at livet på lemmebroka er svært høgt, og ved kneet er det minst 5 knapper. Over broka har han en kort vertikalstripete vest. Vesten har lommer. Vestekragen ser en ikke. Skjorta er lys og blir holdt sammen i halsen med en dobbel halsknapp. Begge karene har høge svarte "husarstøvler". Han som sitter ser ut til å ha kvite hoser med svarte og kvite hoseband.

Figur 2. Utsnitt av de to handelskarene fra Numedal. Utsnitt av Prahls litografi "Handelskarle fra Numedal i en Strilestue"

Figur 3. Empiremoten (ca.1804-1825) med korte stripete vester med ståkrage, kom også til øvre deler av Numedal og Hallingdal. Fra venstre mørk sidtrøye med vertikalstripete vest (utsnitt Prahls litografi "Handelskarle fra Numedal i en Strilestue"), så kvit sidtrøye med horisontalstripete vest (utsnitt Prahls litografi "Hallingdøler") og til høyre diagonalstripete vest ved Hallingdal Museum, Nesbyen (nr. HFN3546).

Plagget

Det passer godt at "Handelskarlene" trolig er fra øvre Numedal siden den eneste mørke sidtrøya som er bevart fra dalen, er å finne ved Dagali museum (nr. DAG41). Trøya har tilhørt Aslak Guttormsen Guttormsgård, Søre Skurdalen. Det er så langt nord som en kan komme i gamle Numedal og topografisk sett over på Hallingdalsida. I dag tilhører både Dagali og Søre-Skurdalen Hol kommune i Hallingdal. Aslak levde fra 1793 til 1873. Han giftet seg 1851. (Sønsterud 2000). Trøya ble gitt til Stensens samlinger (senere Dagali museum) i 1924 av svigerdatteren til Aslak. Sammen med sidtrøya ble det gitt ei stutt-trøye og en vest som hadde tilhørt Aslak. En kan tenke seg at stutt-trøya kanskje ble sydd til bryllupet i 1851 og at sidtrøya er en del eldre. Vesten har biedermeier-snitt med store slag, og forstykkene spisser ned midt foran. Den er trolig også yngre enn sidtrøya. Den er i i hvertfall yngre en vesten på litografien som mangler slag og har forstykkene som er rette nederst.

Trøya til Aslak er i grov mørkebrun vadmél. Kilene i ryggen går høgt opp omtrent til skulderbladene. I figur 1 ser en den flotte svingen på ryggsømmene, og hvordan kilene står ut som runde klokker. Framkanten, krage og ermebryninger er kanta med mørk brun fløyel. Kragen er noe høyere enn kragen til handelskaren som sitter. Framme på ermene er det en splitt, og det er eller har vært en knapp. Det ser ikke ut til å ha vært knapper langs kanten framme. Det er ikke for i trøya. Lengden er om lag som på trøya til handelskaren som står.

Oppsummering:

Både litografien og plagget er sikre og gode kilder. Trøya er i god stand. En vet hvem som har eid den, når han levde og derfor omtrent perioden trøya er fra. Litografien er trolig et originalbilde. At kunstneren har avbildet den ene handelskaren bakfra og den andre forfra, tyder på at han har vært opptatt av å få med mest mulig detaljer om draktene. Litografien er ikke bare en god kilde for enkeltplagg som sidtrøya. Den viser hele draktskikken med støvler, høyliva knebukser, stripete kort vest og høg hatt. Det gode

samsvaret mellom trøya ved Dagali museum og trøya til handelskaren til høyre understreker dette. Bare usikkerheten om trøya til Aslak har hatt knapper, og om trøya på bilde kan ha for, kan skille dem.

For moro kan en leke seg med en tanke. Aslak var ungar til han var 58 år. Han har sikkert drevet med noe i alle disse årene. Siden så stor andel av ungkarene i sognet var handelskarer kan vel de fleste ha prøvd seg som det i en kortere eller lengre periode. Det er ganske sannsynlig at også Aslak har prøvd seg som handelskar. I 1825 var han 32 år. Kanskje han er en av karene på litografien? Det er mulig. Karene på bildet ser kanskje litt yngre ut. Tanken er likevel artig

REFERANSER

Litteratur:

Aschehoug 1969: *Aschehougs konversasjonsleksikon Bind 3*. Oslo. 990 sp.

Flaten, Hans 1914: *Hemsedal 1814-1914*. På nynorsk ved Svein Langehaug. Hemsedal 1951. 204s.

Lexow, Einar 1913: *Joh. F. L. Dreiers Norske folkedragter: Delvis med benyttelse av K. Korens materiale*. Kristiania. 35s. + 24 plansjer.

Lexow, Einar 1916: "Prahls Plancheværker over Norske Folkedragter". I Kolsrud, O., Madsen, V., Schaumann, G. og Collijn, I. 1916 (red.): *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. Årgång III*. Stockholm. Side 142-145.

Noss, Ågot 1970: *Johannes Flintoes draktakvarellar*. Oslo: Det Norske Samlaget. 104s.

Noss, Ågot 1973: *Joachim Frichs draktakvarellar*. Oslo: Det Norske Samlaget. 135s.

Noss, Ågot 1981: *Adolph Tidemand og folk han møtte: studiar frå reisene i norske dalføre: akvarellar, målarstykke og teikningar*. Oslo: Universitetsforlaget. 248s.

Sønsterud, Kåre 2000: *Nore-Uvdal I forn og nye del II: Gards- og ættesoge for Uvdal band V: Frå Koggelien I Uvdal til Nørstedokken I Sør-Skurdalen*. Oslo.

Tønsberg, Christian 1852: *Norske nationaldragter*. Christiania – Berlin. Plansjeverk. [Etter sitat i Magasinet BUNAD nr. 2 nov. 2005 side 89]

Websider:

Digitalarkivet: <http://www.digitalarkivet.no>

Kartgrunnlag fra: http://www.btvregion.no/regional_planlegging/temakart/vanlige_kart/buskerud

Vedlegg 1. Kart over Buskerud fylke. Noen stedsnavn som nevnes i oppgaven er avmerket.